

МЕТОДИ ТА ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ХРИСТІЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ ЗА ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСІ (VIII-XV СТОЛІТТЯ)

У статті здійснено аналіз методів і форм організації християнського виховання підлітків за часів Київської Русі (VIII-XV століття), їх впливу на формування особистості християнина-підлітка, впливу на його християнську свідомість через родинне виховання та через церковну освіту.

Ключові слова: християнське виховання, методи, форми, моральні якості, підлітки, християнська освіта.

Проблема дослідження методів і форм організації християнського виховання підлітків за часів Київської Русі (VIII-XV століття) потребує компаративного аналізу підходів до досвіду християнського виховання підлітків за часів Київської Русі і використання педагогічно-цінних ідей досліджуваного періоду в умовах сьогодення.

Аналіз останніх досліджень переконливо доводить, що питання дослідження методів і форм організації християнського виховання підлітків за часів Київської Русі періоду, який вивчається, висвітлено більшістю науковців у позитивному аспекті, особливо період X-XII століття, оскільки саме у цей час проходить розквіт християнського виховання підростаючого покоління серед усіх верств населення Давньої Русі. Сучасними дослідниками обґрунтовано поняття форм і методів християнського виховання, визначена їх класифікація відповідно до основ християнського виховання, які закладені у святоотцівській спадщині, а також до різних підходів, схем і тем. Зокрема, методологію, зміст, основні форми та методи організації християнського виховання в Україні обґрунтовували І.Я. Мищинин, Т.Д. Тхоржевська, Ю.А. Щербяк. Проведений аналіз засвідчив, що у монографіях, дисертаціях та інших наукових працях значною мірою висвітлено такі аспекти досліджуваної проблеми, як визначення теоретичного підґрунтя організації форм і методів християнського виховання підлітків в українських землях від Київської Русі (Т.Д. Тхоржевська), моральне виховання підростаючого покоління за часів Київської Русі (В.М. Карагодін).

Мета статті полягає у характеристиці методів та форм організації християнського виховання підлітків за часів Київської Русі досліджуваного періоду.

Дослідження питання методів і форм організації християнського виховання підлітків за часів Київської Русі може мати науково цінний результат тільки за умови розробки методології християнського виховання підростаючого покоління тієї епохи. Історично, християнське виховання підростаючого покоління пов'язане із появою християнства у Київській Русі, яке, ще задовго до Хрещення Русі Святим Рівноапостольним князем Володимиром, сповідувалася слов'янами-християнами, у часи коли Рівноапостольні Кирило та Мефодій склали для слов'ян абетку, яка називалася спочатку глаголицею, а потім кирилицею. До нашого часу вона вживається у старослов'янських книжках.

Завдяки розповсюдженню грамоти, розповсюджувалася і віра християнська, оскільки навчання в школах здійснювалося на матеріалі Святого Письма, а саме: Слова Божого, Псалтиря, творіння Святих отців. Поетапне здійснення християнського виховання підлітків передбачало їхнє християнське виховання у родині, коли головною метою батьків було приведення дитини до Бога через виховання любові до ближнього. Родина була осередком християнського виховання, де своїм прикладом батьки-християни ставали взірцем, гідним для наслідування підростаючим поколінням. У ранньому віці (період баяння) найбільший виховний вплив на дитину мала мати. Батько – християнин був повноправним членом церкви, який слідкував за становленням християнської свідомості у членів своєї родини.

Користуючись сучасними педагогічними підходами, можна стверджувати, що методами виховання дітей у сім'ї були приклад, похвала і покарання, навчання, приучування, бесіди, розповіді та деякі інші. При цьому покарання було найслабшим і найменш впливовим засобом виховання. У той час, з боку батьків, покарання мало бути виваженим, поміркованим, справедливим і без гніву. На наш погляд, сучасні батьки – християни повинні намагатися запобігати негативним впливам на підлітків з боку поганих товариств, аморальних книжок, фільмів, розмов.

Таким чином, родина часів Київської Русі була школою формування особистих та соціальних чеснот, коли до особистих чеснот відносили любов, послугу, пошану, вдячність, а до соціальних чеснот – порядок, самоопанування, самовідречення, альтруїзм, милосердя по відношенню до бідних, немічних, калік, тварин, рослин, повага до старших за віком, справедливість. На жаль, у сучасній родині батьки допускають типові помилки, а саме: по-різному оцінюють поведінку підлітка; дають неоднакові судження, або суперечливі вказівки; батьки подають дітям поганий приклад (сваряться у їх присутності, ображають, принижують один одного); орієнтують дітей на фальшиві ідеали (визнання матеріального добробуту єдиним і найвищим благом без прищеплення любові до Церкви, рідного народу).

Як свідчать історичні джерела, християнське виховання підлітків у Київській Русі було спрямоване на виховання таких рис, як чемність, правдомовність, щедрість, милосердя, самоопанування. Найбільш ефективно вони формувалися за прикладом членів родини та пастирів християнської церкви. Здійснити завдання гармонійного розвитку особистості підлітка, сформувати його світогляд, привчити до праці над самовдосконаленням, на думку представників Церкви, зможе лише віросповідна школа, яка формувала основи християнського виховання, що були закладені у святоотцівській спадщині, де були важливі такі положення:

1. Християнська система виховання була виражена в богословських термінах і відповідала християнській світоглядній системі;
2. Виховання в християнстві було проблемою, перш за все, морального характеру;
3. Процес виховання тривав протягом всього земного життя, оскільки християнин повинен увійти досконалим у майбутнє потойбічне життя.

Розкриття першого положення передбачає дослідження поняття "церковне виховання підлітків", що не є предметом нашого дослідження.

Зупинимося на другому положенні. Розуміння виховного процесу як передачі підліткам морального закону, заповіданого Господом, йде від Мойсея й через увесь Старий Завіт, проходить аж до апостола Павла, який закликав: "Ви, батьки, виховуйте дітей у вченні і настановах Господніх".

Третє положення про безперервне вдосконалення викликано до життя настановами Старого Завіту: "Досконалим будь перед Господом Богом своїм" і Нового Завіту: "Отож будьте досконалі, як досконалий Отець ваш Небесний". Процес досягнення досконалості триває все життя, оскільки за отцями церкви немає межі досконалості.

Окремі науковці виділяють декілька важливих тем, без яких проблема виховання в патристиці не розглядається. Це теми спасіння, покаяння, духовної внутрішньої боротьби, наслідування Христа і тема Царства Божого[1].

Тема спасіння (з грецької мови перекладається як оздоровлення душі) є центральною для розв'язання педагогічних проблем. Вона вказує як на мету виховання, так і на сутність виховного процесу. Спасіння тісно пов'язане з темою гріха й визначає процес виховання як звільнення від гріха, лікування душі, вироблення певних психічних якостей, Спасіння неможливе як без участі Бога, так і без особистих зусиль людини [2].

Загалом, християнське виховання підлітків за часів Київської Русі здійснювалося поетапно через:

- християнське виховання дітей прикладом батьків;
- вивчення підлітками в школах старослов'янської азбуки;

- градацію рівнів освіти (елітарні школи грамоти, школи князівського вчення підвищеного типу, які за формальною ознакою розділялися на палацові, церковні, школи майстрів грамоти);

- шляхом створення "Ізборників", коли учні самі на берестових дощечках вирізали азбуку з 32 букв абетки, і складали з них тексти для читання Євангелія, Псалтиря, Молитвослова, та інших книг;

- навчання підлітків у школах "книжного вчення", де вивчалось сім вільних мистецтв (філософія, грамота, риторика, історія, спів, Богослов'я).

Крім того, християнське виховання підлітків здійснювалося через християнсько-спрямований характер навчання, який визначався:

- змістом навчання;
- особистістю вчителя (священника, дяка);
- використання фольклору (билини, думи);
- діяльністю монастирських шкіл: а) для мирян, у яких виховувалися покаяння, терпіння; б) для монастирських ченців, у яких виховувалася відмова від радощів життя.

Методами християнського виховання у навчальних закладах того періоду були відповідні виклади із історії Святого Письма.

Аналіз науково-педагогічних джерел свідчить про те, що наступну групу форм і методів християнського виховання складала, так звані, релігійні "практики" (якщо користуватися термінологією сучасної теорії виховання). Виконання "практик" виступало одним із найвагоміших чинників духовного вдосконалення і формування особистості християнина-підлітка. З усього переліку релігійних "практик", до числа найефективніших форм християнського виховання можна віднести такі, як молитва (одночасно може виступати й методом у залежності від того, чи є вона традиційною, чи складена самостійно); релігійні свята й традиції, які пов'язані з ними; теологічні відомості, спілкування, духовна література.

Методи християнського виховання, що одночасно виступають і релігійними "практиками", можна класифікувати за традиційною схемою:

- методи формування свідомості (розповіді, бесіди, проповіді, розважання, приклад);
- методи формування досвіду громадської поведінки (участь у організаціях релігійного спрямування, справах милосердя для душі ближнього);
- методи стимулювання і оцінки діяльності (сповідь, Св. Причастя, заохочення, покарання).

Найбільш поширеними формами морально-релігійного виховання виступали Богослужіння. Однак, лише розумний підхід до практики молитви зміг привести до позитивних змін і наслідків у викоріненні окремих негативних рис вихованців. Тому, процес проведення молитов, як зазначало духовенство, мав свою особливу специфіку.

Молитви найбільш загального призначення можна класифікувати на дві групи:

- молитви, які призначені для більш детального розуміння окремих відомостей, посилення їх емоційного сприйняття у процесі навчання релігії;
- молитви, які призначені для різноманітних життєвих ситуацій, що викликають почуття немочі, страху, співчуття, зокрема у випадках недуги, домашніх клопотів.

Темп молитви був достатньо повільним. Обов'язково стежили, щоб увага дітей була сконцентрована на ключових моментах.

Молитва була особистим, індивідуальним переживанням. Тому завдання полягало у тому, щоб навчити дітей складати власні оригінальні індивідуальні молитви. Така форма молитви була втіленням особистих переживань і почуттів підлітка – пошани, радості, надії, прохання, подяки, різного роду переживань і тривоги.

Отже, питання організації методів і форм християнського виховання підлітків за часів Київської Русі (VIII-XV століття) дає науково цінний результат, оскільки пропонує розробку методології християнського виховання підрастаючого покоління тієї епохи, яка

тісно пов'язано із сучасним морально-етичним вихованням підростаючого покоління, із сучасними підходами, методами, способами та формами християнського виховання молоді в Україні. До перспективної тематики подальших наукових пошуків можна віднести питання порівняльного аналізу змісту, форм та методів християнського виховання підростаючого покоління в Київській Русі та сучасній Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Карагодін В.М. Проблема морального виховання у педагогічній думці 4-11 століть: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / В.М. Карагодін. – Тернопіль, 1997. – 177 с.
2. Тхоржевська Т.Д. Православне виховання в історії педагогіки України / Т.Д. Тхоржевська // Монографія. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Фенікс, 2008. – 432 с.

Деревянко І.В.

МЕТОДЫ И ФОРМЫ ОРГАНИЗАЦИИ ХРИСТИАНСКОГО ВОСПИТАНИЯ ВО ВРЕМЕНА КИЕВСКОЙ РУСИ (VIII-XV ВЕКА)

В статье осуществлен анализ методов и форм организации христианского воспитания подростков во времена Киевской Руси (VIII-XV века), их влияния на формирование личности христианина-подростка, влияния на его христианское сознание через семейное воспитание и через церковное образование.

Ключевые слова: христианское воспитание, методы, формы, моральные качества, подростки, христианское образование.

Derevyanko I.V.

THE RESEARCH OF THE METHODS AND FORMS OF THE TEENAGERS' CHRISTIAN UPBRINGING IN THE KYIVAN RUS (VIII-XV CENTURIES).

The article deals with the pedagogical analysis of the forms and methods of the teenagers' Christian upbringing in the Kyivan Rus (VIII-XV centuries) as well as their influencing the cultivation of the personality of the Christian teenager and his Christian consciousness by means of the family upbringing and the Christian education.

Key words: Christian upbringing, methods, forms, teenagers, moral qualities, Christian education.

УДК 364.4 – 053.2

Діденко А.М.

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ДІТЕЙ: ДО ЕТИМОЛОГІЇ ПИТАННЯ

У публікації розкрито зміст і виявлено форми соціального захисту дітей в сучасній Україні. Висвітлено сутність поняття "соціальний захист дітей" та визначено основні види соціального захисту дітей в Українській державі кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Ключові слова: гуманізація, соціальний захист, права дітей і молоді.

Сучасна стратегічна мета інтеграції України до складу Європейського співтовариства потребує удосконалення системи захисту прав і свобод людини, демократизації всіх складових суспільного життя, економічного зростання та забезпечення механізмів й умов створення матеріального і духовного добробуту населення. Найважливішим аспектом цієї проблеми, віддзеркаленням місця людини, а зокрема й дитини, у системі державної політики є стан її соціального захисту та надання соціальних гарантій.

Проблема захисту й збереження фізичного, психічного та соціального здоров'я молодого покоління сьогодні вирішується як на міжнародному, так і на державному рівні. Багато уваги приділяється дитячій та молодіжній політиці, що передбачає створення